

С. 208-214. 4. Сумцов Н.Ф. Иоанникій Галятовскій. (Къ исторіи южно-русской литературы XVII вѣка) / Н.Ф. Сумцовъ // Киевская старина. – Т. 8. – К., 1884. – С. 1-20. 5. Якобсон Р.О. Шифтеры, глагольные категории и русский глагол / Р.О. Якобсон // Принципы типологического анализа языков различного строя. – М. : Наука, 1972. – С. 95-113.

Список умовних скорочень назв джерел

Гал. Ключ – Галятовский И. Ключъ разумѣнѣа. – К., 1659;

Гал. Мес. – Галятовский И. Месѣа правдивый. – К., 1669.

Бойко О.В., маг.

**СПОВІДЬ У СИСТЕМІ СТИЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ
ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ**

У статті зроблено спробу з'ясувати жанровий статус сповіді та її модифікацій у різних стилях української літературної мови.

Ключові слова: сповідь, жанр, стиль, комунікація, вербалізація.

An attempt to distinguish confession and its modifications status as a genre in different styles of Ukrainian literary language is made in the article.

Key words: confessions, genre, style, communication, verbalization.

В статье сделано попытку установить жанровый статус исповеди и ее модификаций в разных стилях украинского литературного языка.

Ключевые слова: исповедь, жанр, стиль, коммуникация, вербализация.

У контексті еволюції української літературної мови окремі жанри характеризуються синкретичною приналежністю до високого, середнього, низького слогів, а також різних функціональних стилів. Це засвідчує актуальність використання жанру в процесі комунікації, адже таким чином виявляється поліфункціональність тексту певного типу.

Одним із таких жанрів є сповідь, яка виникла у сфері релігії та пізніше розширила межі мовної комунікації. Сьогодні можна визначити декілька важливих характеристик в аспекті дослідження цього жанру. Сповідь первинно є мовленням людини, яка спокутує гріхи, розмовою з Богом, що не передбачає усталених формул і мовних штампів, але побудована за певними законами. Оскільки сповідь як така була прийнята в межах християнської традиції, варто говорити про те, що жанр виник, коли система функціональних стилів ще не була сформована. Інший аспект полягає в тому, що сповідь як елемент конфесійного стилю є периферійним жанром, оскільки окрім релігійного аспекту до тексту долучаються елементи розмовного стилю у зв'язку з усною формою та відсутністю чітких формальних правил побудови тексту. Також сповідь використовується в художньому стилі та мас-медіа. Специфікою дослідження жанру є те, що письмові варіанти власне сповіді не представлені в конфесійних текстах у зв'язку з вимогами канону, оскільки сповідь є одним із найбільших християнських Таїнств.

Для функціонального аналізу цього жанру в системі стилів української літературної мови необхідно з'ясувати певні екстралінгвальні аспекти. Йдеться, зокрема, про історичну природу сповіді, яка пояснена словами Іоанна Предтечі "Покайтеся, бо наблизилось царство небесне!" [1, с. 1083]. Призначенням сповіді є усвідомлення своїх гріхів людиною та покаяння через вербалізацію внутрішніх духовних рефлексій: "Покайтеся, і відверніться від усіх ваших гріхів, і не буде вам провина на спотикання! Поскидайте з себе всі ваші гріхи, якими ви грішили, і створіть собі нове серце та нового духа!" [1, с. 868-869]. Отже, метою сповіді є покаяння, що становить визнання власних провин для їхнього подолання, "визнання гріхів і глибоке усвідомлювання, що будь-яка провина, навіть проти ближнього... є провиною перед Господом" [7, с. 782]. Так, архієпископ Ігор (Ісіченко) вважає сповідь одним із "найнефективніших знарядь творення особистості" [3, с. 133], приклади якого наявні у притчі про блудного сина [1, с. 1172-1173], каятті апостола Петра [1, с. 1153], Закхея [1, с. 1177], блудниці [1, с. 1158-1159] та митаря [1, с. 1175], адже "Христос

навчав бачити Господню присутність при визнанні провин у спільноті вірних" [3, с. 134].

Архімандрит Інокентій Гізель у XVII ст. сформулював

основні вимоги до сповіді: **Ісповѣдь буди скоро, часта,**

произволна, нелицемѣрна, тайна, смиренна, слез полна,

обличающа, проста, ясна, стыдна, мѣжна, всецѣла,

достовѣрна, разсѣдна, послушнага [2, с. 7].

Таким чином, зміст текстами сповіді включає покаяння, вияв смирення, нелицемірності, сорому за вчинені гріхи і чесності. Беручи до уваги сучасну релігійну сповідь, можемо стверджувати, що ці аспекти, відповідно до церковного канону, наявні у ній у комплексі зі зверненням до Бога проханням відпустити гріхи. При цьому необхідною умовою є визнання своєї недостойності та прославлення Бога: *"Сповідуюся Тобі, Господеві Богові і Творцеві моему. Єдиному, що в Пресвятій Тройці Тебе славимо і Тобі поклоняємось – Отцю і Сину, і Святому Духові, у всіх своїх гріхах, які заподіяв я в усі дні життя мого і в усякий день і час аж до останнього часу словом чи ділом, чи думкою і всіма моїми почуттями душевними і тілесними. У всіх цих і багатьох інших гріхах я каюсь і смиренно благаю Тебе: з милості Твоєї прости мені всі гріхи мої і розріши*

мене від них усіх, бо Ти Милосердний і Чоловіколюбний" [5, с. 296-297].

Як було зазначено вище, сповідь не є жанром власне конфесійного стилю. Навіть у структурі самого тексту сповіді наявний елемент розмовного стилю: після звертання до Бога, форма якого визначена каноном, повинен бути реалізований у комунікативному аспекті текст, у якому названі гріхи і висловлене покаяння. На наш погляд, таке стильове сполучення репрезентує єдність сакрального та людського вимірів у таїнстві сповіді.

Таким чином, сповідь "виходить за межі релігійного дискурсу", поза яким сповідна інтенція має специфічні особливості реалізації. А.С. Пригаріна, зокрема, виділяє такі: а) усвідомлення людиною власних почуттів, свого ставлення до чогось або до когось із одночасною оцінкою самого себе (найчастіше покаяння); б) визнання абсолютної помилки; в) бажання встановити причини власного вчинку; г) бажання виправити помилку, докори сумління, також пов'язані із розкаянням. Важливим, на думку дослідниці, є також те, що через вербалізацію мовець не лише створює діалог із Богом, але й повторно усвідомлює свій гріх, переоцінюючи його значення [6].

У літературознавчих та лінгвістичних дослідженнях [6] наводяться основні ознаки, за якими відрізняються літературна та релігійна сповіді. Так, у межах першого виду цього жанру мовець (автор) у своєрідному діалозі з реципієнтом (читачем) пояснює істину, яку йому вдалося осягнути у зв'язку з тим, про що саме йдеться в тексті. Така сповідь є похідною від конфесійного тексту, в якому основною метою адресанта є покаяння та отримання благодаті. О. Криніцин відзначає, що сповіддю називається твір, написаний від першої особи, якому властиві хоча б кілька з таких рис: 1) у сюжеті наявні багато автобіографічних мотивів, узятих з особистого життя самого письменника; 2) оповідач часто подає себе і свої вчинки в негативному світлі; 3) оповідач детально описує свої думки, почуття, займаючись саморефлексією" [4, с. 100]. На наш погляд, для жанру сповіді необхідний комплекс таких диференційних ознак, із яких остання повинна бути

домінантною. В українській літературній мові є значна кількість поетичних та прозових текстів, які мають назву "Сповідь" і традиційно віднесені до цього жанру. На наш погляд, таке означення є правомірним не до всіх них, хоча можна говорити про пафос сповідності цих текстів.

Ми вважаємо доцільним розглядати мотиви сповіді в таких текстах, а також вбачаємо можливий вплив покаянного канону Андрія Критського на картини світу окремих авторів. Тому в більшості літературних текстів слід розглядати інтертекстуальні впливи сповіді, оскільки диференційні ознаки та вимоги до сповіді як літературного жанру не сформульовані, до нього (жанру) відносять змістово і формально різні тексти, які за властивими їм ознаками належать до інших жанрових утворень. Важливо й те, що сповідь за первинними вимогами канону не допускає вигаданості, а в художньому творі не слід ототожнювати автора та ліричного суб'єкта.

Специфічним є жанр сповіді у мас-медійній сфері. До нього відносять тексти, об'єктом яких є внутрішній світ автора [9, с. 158]. На нашу думку, за комунікативною метою ці тексти близькі до тих, що визначені дослідниками як сповідь у межах художнього стилю. Предметом у них є певний вчинок, проблема чи система цінностей, осмислення яких дає можливість пояснення та "роздумів про істину". Різними, однак, у межах цих стилів є адресати висловлювань, але зміст може бути ідентичним. О.О. Тертичний визначає об'єктивні причини, з яких "люди хочуть публікувати свої одкровення у пресі", що визначають зміст текстами сповіді в публікації або ефірі. До них належить пояснення незвичайного вчинку, подання прикладу подолання труднощів, передання досвіду успішної кар'єри та самореклама [9, с. 158]. Останній аспект є визначальним для другого типу мас-медійної сповіді, яку О.О. Тертичний характеризує як "набор "уродств", которыми пытаются задеть публику "за живое", "сделать рекламу" в прессе "исповедующиеся", а вместе с ними и лукавые журналисты... От самых, что ни на есть обыденных до пугающих, по выражению поэта, "холодом бездны". Бахвальство, бесстыдство, эпатаж, мания величия, экстравагантные выходки, аморальные

суждения, смакование извращений, сцен насилия, убийств и т.д. – все можно встретить в исповедях и на телеэкране, и в радиоэфире, и на страницах печати" [9, с. 159].

У контексті порівняння функціонування жанру у трьох стилях науковий інтерес становить не лише автор і його інтенція, а й адресат повідомлення. Якщо первинно в релігійній сповіді єдиним адресатом є Бог, то у варіантах стильових модифікацій, зокрема мас-медійному, позиція адресата цілком переходить до реципієнта (як правило, читача). При цьому в релігійній сповіді між двома комунікантами наявний посередник, роль якого належала священнослужителю. Безпосередній акт комунікації, на нашу думку, засвідчує десакралізацію тексту.

Такі основні аспекти можемо представлени й у практичній реалізації. Журналіст Ю. Присяжна видала збірку "Сповіді перед диктофоном" [7], у якій вміщено медійні сповіді у форматі, близькому до інтерв'ю, надруковані в різні часи в народному часописі "За вільну Україну".

Беручи до уваги один із текстів збірки, який кваліфікуємо як зазначений перший вид медійної сповіді, а саме "Лев Скоп: "Той, хто собі не зраджує – щасливий", можемо спостерігати названу комунікативну мету – розкриття внутрішнього світу автора мовлення (у цьому випадку художника Льва Скопа, інтерв'ю з яким подане в межах тексту). Метою тексту не є реклама чи виправдання вчинків. Предметом висловлювання не є творчі роботи художника, йдеться про його життєву філософію: *"У 30 років я боявся постаріти, в 40 – не пам'ятаю, а зараз – не рахується, бо це смішно. Тепер, коли мені 50, а комусь 55... Бачиш готових для вжитку людей, коли вже все зрозуміло"; "Життя – нормальне, а світ – прекрасний. А якщо серед тисячі буде один заздрісник, то він може познуцатися. І ті, хто "сходить з траси", починають до себе тягнути. Це момент психозабави.. Мікромісія моя – не зважати. Ви хочете вільно писати? Хіба ж збоку не видно, що ви чесно живете? Є люди, яким незатишно, що я вільно живу... Тут творчість не при чім. У всьому мусить бути чесність. Світ ніколи не мінявся. Я вважаю, що живу в найкращому часі..."* [7, с. 54-57]. Однак

властиве медійному тексту мовлення суб'єкта не може бути позбавленим певного прагматичного аспекту. Проте слід зауважити, що проблематика творчої роботи художника, яка була би більшою мірою предметом інших жанрів, таких як інтерв'ю, стаття, рецензія тощо, порушується в контексті, співвіднесеному з окремими сакральними аспектами: "*У Вас є робота "Спас", до якої Ви повернулися вдруге 2000 року... – Я щодня в уяві маюю Спаса. Часто повторюю свої роботи*" [7, с. 57] – зазначає художник у сповіді.

Таким чином, використання жанру сповіді в системі функціональних стилів засвідчує десакралізацію певних аспектів картини світу, комунікації та розширення розуміння поняття сповіді як такої. Для нашого дослідження важливим є той факт, що цей жанр дає змогу автору говорити про внутрішній світ більш відверто і його висловлювання будуть сприйняті як більш виправдані. Історично сповідь переходить зі сфери сакрального у сферу побутового рівня. В контексті інтеракції між автором і реципієнтом функціональне призначення цього жанру ми вбачаємо в тому, що апеляція до глибинного рівня свідомості не лише посередництвом мовно-виражальних засобів, але й самої форми, яка аргіогі налаштовує читача на відповідне сприйняття, є певним засобом маніпуляції, адже таким чином легше сформувати відповідні уявлення про об'єкт тексту. Також ми вважаємо, що вербалізація внутрішніх рефлексій у ЗМІ є заміником сакрального спілкування для мовця.

1. Біблія. Книги Священного писання старого та нового завіту (в українському перекладі з паралельними місцями та додатками). – К. : Вид-во "Преса України", 2009. – 1415 с. **2.** Гізель Інокентій. Вибрані твори. Т. 1 / [передм. : Л. Довга ; пер. : Р. Кисельов]. - Кн. 1: Мир з Богом чоловіку, або Покаяння Святе, що примиряє Богові людину. Наука про покаяння. . – К.-Л. : Свічадо – 2012. – 623 с. **3.** Гізель, Інокентій Вибрані твори. – Т. 3. Дослідження та матеріали. – К.-Л. : Свічадо – 2012. – 450 с. **4.** Криницын А.Б. Исповедь подпольного человека. К антропологи Ф.М. Достоевского / Криницын А.Б. – М. : МАКС Пресс, 2001. – 372 с. **5.** Молитовник. – К. : Видавничий відділ УПЦ КП, 2007. – 507 с. **6.** Пригарина А.С. Религиозная исповедь как прототип общелитературных жанров / Пригарина А.С. //